

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкрито особливості педагогічної взаємодії суб'єктів процесу навчання в умовах віртуального освітнього середовища; визначено вимоги, які необхідно враховувати при організації ефективної педагогічної взаємодії та специфіку видів взаємодії у віртуальному освітньому середовищі.

Ключові слова: взаємодія, віртуальне освітнє середовище, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційне навчання, інтерактивність.

Консолідація інформаційно-освітніх ресурсів, активне впровадження в освіту інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), організація єдиного освітнього простору на базі використання сучасних комп'ютерних технологій повністю змінюють сам педагогічний процес, його змістовну, організаційну й методичну основи. У змістовному плані застосування сучасних телекомунікацій дає змогу використовувати нові ресурси інформації, такі, як електронні підручники, віртуальні лабораторії тощо. Істотні зміни зазнає і організаційний аспект – виникають нові форми отримання освіти, розвивається дистанційне навчання, реалізує принципи відкритої освіти – отримання знань без географічної прив'язки до місця знаходження навчального закладу, учня й викладача і в той період часу, який найбільш зручний для самого учня. Зміна організаційного компонента педагогічного процесу вимагає розробки нової методичної бази, яка б враховувала специфіку навчального процесу на основі використання телекомунікацій. Невід'ємною складовою розробки такого методичного забезпечення стають педагогічні технології. Таким чином, на сучасному етапі розвитку освіти розробка механізмів організації взаємодії між суб'єктами навчання у віртуальному освітньому середовищі має важливе значення, чим і пояснюється актуальність цієї теми.

Можливості застосування ІКТ у навчальному процесі відображені в працях таких відомих учених як Ю. А. Бикадоров, В. Ю. Биков, В. М. Глушков, А. П. Єршов, М. І. Жалдак, В. П. Зінченко, А. Т. Кузнецов, В. М. Кухаренко, М. П. Лапчик, В. С. Ледньов, Ю. І. Машбиць, В. С. Михалевич, М. М. Моїсєєв, В. М. Монахов, І. А. Новик, В. В. Осадчий, А. І. Павловський та ін.

У вітчизняній і зарубіжній педагогіці накопичений певний досвід дослідження питання про організацію педагогічної взаємодії у віртуальному освітньому середовищі суб'єктів навчання. Розвитку ідей педагогічної взаємодії присвячено праці сучасних вчених – О. В. Глузман, О. М. Друганова, С. Т. Золотухіна, М. Б. Євтух, В. С. Курило, В. К. Майбородова, О. М. Микитюк, С. О. Микитюк, Н. С. Побірченко, Н. В. Пузиркова, О. А. Рацул та ін. Низка дослідників (Н. В. Єлізарова, М. І. Фрумін, Г. А. Цукерман, Е. В. Чудінова та ін.) звертаються до особливостей навчальної взаємодії. Роботи закордонних авторів (Р. Селман, О. Стауфорд, М. Фландерс, М. Хаузен) розглядають взаємодію, або інтеракцію, у навчанні, виходячи з положень гуманістичної й когнітивної психології.

Головною умовою і одночасно основною формою педагогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу виступає педагогічне спілкування того, хто навчає, із тим, хто навчається. Практично на всіх етапах розв'язання педагогічних завдань педагог вдається до адекватної системи педагогічного спілкування, через яку власне й зорганізує

нізується педагогічна взаємодія. Але організація педагогічної взаємодії між суб'єктами в умовах віртуального освітнього середовища має принципові особливості й тому потребує подальшого детального вивчення.

Метою статті є з'ясування особливостей педагогічної взаємодії суб'єктів процесу навчання в умовах віртуального освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування технологій віртуальної реальності в освіті призвело до появи віртуального освітнього середовища, в межах якого можлива безперервна самореалізація і саморозвиток вільної, активної і творчої особистості. Віртуальне освітнє середовище являє собою відкриту систему, в межах якої на основі застосування технологій віртуальної реальності забезпечується ефективне інтерактивне навчання в освітньому процесі. Інтерактивне навчання здійснюється за наявності постійного зворотного зв'язку в системі “викладач – студент”, а організація самостійної роботи спрямовується на розвиток навичок творчості, пізнавальної активності й системності мислення суб'єктів навчання.

Проаналізувавши цілі суб'єктів навчального процесу, О. П. Рудницька зробила важливий для практики педагогічної взаємодії висновок: центром педагогічного процесу є взаємодія учня з навчальним матеріалом, яку забезпечує і регулює педагог [2, с. 69].

В. М. Кухаренко виділяє такі види спілкування у дистанційному навчанні:

- 1) спілкування із дистанційним викладачем; педагогічна взаємодія ґрунтується на принципах співробітництва й ненав'язливого, товариського керівництва;
- 2) спілкування з колегами; дослідження в дистанційному навчанні свідчать, що відсоток студентів, спроможних навчатися самостійно, без спілкування із іншими, досить незначний;
- 3) дискусійний форум; він є формою педагогічної взаємодії, яка керується викладачем і побудована на розмаїтті точок зору студентів щодо проблеми;
- 4) навчання у співпраці;
- 5) звітування та домашні завдання [1, с. 160–163].

На думку деяких фахівців вирішальним в організації дистанційного навчання є: опрацювання електронних курсів, розробка дидактичних основ дистанційного навчання, підготовка педагогів-координаторів. Але ми погоджуємось з думкою С. О. Сисоевої, що головним в організації дистанційного навчання є конструювання педагогічної взаємодії викладача і учня в контексті сучасної філософії освіти, зокрема, парадигми особистісно зорієнтованого навчання. Дидактичні основи організації навчання є інваріантними відносно різних форм навчання, а кожна форма відповідно має свої дидактичні особливості, зумовлені еволюційним розвитком самої дидактики. Нерозуміння цього положення може призвести до небажаної ситуації розробки вже існуючого “велосипеда”, причому не в кращому його варіанті, замість аналітичного осмислення законів і принципів дидактики щодо їх функціонування в умовах нового інформаційно-освітнього середовища [3, с. 81].

Одним з основних елементів пізнавальної діяльності є мислення. Воно включає структурні компоненти, традиційні для практичної діяльності: мотивацію, саму діяльність, дії та операції. Щоб зафіксувати в свідомості навчальний образ, слід забезпечити активну змістовну, конструктивну розумову діяльність. Цього можна досягти за допомогою засобів інформаційних технологій: тексту, анімації, звуку і тощо з умовою, що система передачі знань не буде односторонньою. Вона повинна бути орієнтована на активну діяльність суб'єктів навчання, сприяючи появі позитивних емоцій – тоді підтримується мотивація, а обсяг і міцність отриманих знань досягає максималь-

ного рівня. Зростання кількості стимулів для прояву різних емоцій збільшує ефективність навчання.

Навчання у віртуальному освітньому середовищі має певні особливості, яких немає в традиційному. Однією з них є те, що учень організує і формує свою діяльність самостійно, не маючи зразка (і, бажано, не наслідуючи пропонований), і звертається до вчителя у разі необхідності, коли потребує допомоги. При досягненні успіху в самостійній діяльності людина переживає сильний сплеск емоцій – це результат зусиль, привласнена діяльність, яка приносить задоволення.

Навчання та практика покликані постійно змінювати здібності учня в обробці інформації і перевіряти наявність таких змін. Навчальний процес відрізняється від звичайної інформації: викладач повинен переконатися в тому, що мотивація збережена, і в учня спостерігається продовжений інтерес до навчання. Як зазначено вище, створення атмосфери емоційного підйому й активній пізнавальній діяльності людини забезпечує засвоєння нового матеріалу, сприяє виробленню особистісної інформації. Цю обставину необхідно враховувати з метою націлювання учня на подальшу навчальну діяльність.

Російські й зарубіжні дослідники (Дж. Діз, П. Жані, Т. Парсонс, До. Серено, Р. Шан, А. Еспінас та ін.) виділяють 3 механізми спілкування:

- інтерактивне (відповідає за організацію взаємодії);
- перцептивне (відповідає за сприйняття один одного);
- комунікативне (відповідає за обмін інформацією).

Усі вони взаємопов'язані і розподілити їх можна лише умовно. Багато дистанційних курсів не враховують інтерактивний елемент навчання і фактично є курсами для самонавчання. Більшість учених (О. С. Полат, М. В. Моїсеева та ін.) наполягають на активному використанні інтерактивності в усіх її формах.

Цілями стимулювання спілкування у віртуальному освітньому середовищі є:

- поліпшення мотивації пізнавальної діяльності;
- привласнення способів діяльності, прийнятих у групі;
- розвиток критичного мислення й ініціативності;
- поліпшення саморегуляції діяльності за рахунок регулярного застосування самоконтролю і взаємоконтролю;
- підвищення ефективності навчання.

Розглянемо специфіку видів взаємодії у віртуальному освітньому середовищі:

1) викладач – група. Основною метою цього спілкування є постановка цілей і аналіз результатів діяльності учнів;

2) викладач – студент. У цьому випадку координатор керує діями окремого слухача, дає поради, рекомендації, аналізує результати діяльності;

3) студент – викладач. Основною формою подібного спілкування є запит студента, який повідомляє викладачу, в якому саме знанні він зараз має потребу. У цьому випадку відбувається усвідомлення студентом свого незнання, вичленення його як окремої категорії. Формулюючи, в чому він зазнає труднощів, слухач вчиться передбачати можливі труднощі інших у засвоєнні цього матеріалу. Студент вчиться самостійно ставити проблему. Крім того, при спілкуванні за цією схемою студент може подати результати своєї праці;

4) студент 1 – студент 2. Такі взаємодії спочатку виникають стихійно. Зазвичай, першими вступають у контакт найбільш активні учасники дистанційного навчання;

5) група – студент і студент – група. Співпраця з референтними партнерами є необхідною умовою ініціативності студента в діях, що мають природу рефлексії. У

навчальній діяльності співпраця з одногрупниками є істотним моментом привласнення понять, тому що поляризація і координація точок зору в групі є способом визначення меж кожного поняття, меж знання і незнання студентів. Тому у студентів, які беруть участь у груповій роботі, рефлексія є значно ефективнішою, ніж у студентів, які опановували поняття лише в ході загального обговорення.

На початкових стадіях дистанційного навчання використовуються три перші варіанти, коли координатор спілкується з групою і кожним студентом окремо. Проте для більшої ефективності навчання необхідно, щоб спостерігалася динаміка групи.

Під груповою динамікою психологи розуміють сукупність тих динамічних процесів, які одночасно відбуваються в малій групі в якусь одиницю часу і які знаменують собою рух групи від стадії до стадії, тобто її розвиток. Найважливішими з таких процесів є:

- процес утворення малої групи;
- розвиток групи, тобто проходження певних стадій;
- процеси групової згуртованості;
- розподіл рольових позицій і виділення лідерів;
- вироблення групових думок, правил і цінностей;
- групове ухвалення рішень;
- вирішення внутрішньогрупових суперечностей.

Розкриємо вимоги, які необхідно враховувати при організації ефективної педагогічної взаємодії в умовах віртуального освітнього середовища:

- простота і легкість спілкування з дорослими слухачами, знання їх особистих потреб, матеріального становища і соціального самовизначення;
- здатність не лише працювати в колективі, а й співпрацювати, а у разі потреби й визначати спільну стратегію діяльності та переконувати інших у її доцільності;
- знання наочної області, методів її викладання, можливостей активізації навчальної діяльності;
- відкритість новим ідеям, перспективам;
- готовність опановувати нові технології і методи навчання, пропонувати й використовувати їх в навчальному процесі;
- націленість на вдосконалення технологій відповідно до вимог інформації, контексту, діяльності і складу студентів;
- здатність не лише врівноважити вимоги курсу з вимогами студентів, але й показати студентам їх власні можливості відносно повідомленої навчальної інформації;
- здатність і розуміння необхідності постійного обговорення зі студентами їх потреб для подальшого вдосконалення теорії, методики й практики дистанційного навчання і забезпечувати їм у цьому всю необхідну допомогу.

Висновки. Організація педагогічної взаємодії суб'єктів процесу навчання в умовах віртуального освітнього середовища відрізняється специфічними особливостями, серед яких є те, що навчання та практика покликані постійно змінювати здібності учня в обробці інформації і перевіряти наявність таких змін. Перспективи подальших розробок вбачаємо у дослідженні бар'єрів педагогічної взаємодії між викладачем і студентами в умовах віртуального освітнього середовища та пошуку засобів їх усунення.

Список використаної літератури

1. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс : навч. посіб. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко ; за ред. В. М. Кухаренка. – Харків : НТУ “ХПІ”, Торсінг, 2002. – 320 с.

2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Київ, 2002. – 270 с.
3. Сисоєва С. О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2003. – Вип. III–IV. – С. 81.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2014.

Избаш С. С. Особенности педагогического взаимодействия субъектов процесса обучения в условиях виртуального образовательного пространства

В статье раскрыты особенности педагогического взаимодействия субъектов процесса обучения в условиях виртуальной образовательной среды; определены требования, которые необходимо учитывать при организации эффективного педагогического взаимодействия и специфику видов взаимодействия в виртуальной образовательной среде.

Ключевые слова: взаимодействие, виртуальная образовательная среда, информационно-коммуникационные технологии, дистанционное обучение, интерактивность.

Izbash S. Features of Pedagogical Interaction of Subjects of the Learning Process in a Virtual Educational Environment

The application of virtual reality technologies in education has led to the emergence of virtual learning environment, within which there may be a continuous self-realization and self-development of free, active and creative person. In the article the author States that learning in a virtual learning environment has some features not found in traditional teaching. One of them is that the student organizes and generates its activities independently, without sample and refers to the teacher if necessary, when in need of help. While achieving success in self-employment, a person experiences strong emotion is the result of the efforts of assigned activities, which brings satisfaction. The learning process is different from the usual: the teacher should make sure that the motivation is saved and the disciple there is a continuous interest in learning. Training and practice are designed to permanently alter a child's ability to process information and to check the availability of such changes.

It is emphasized that many distance courses do not take into account the interactive element of learning and is actually courses for self-study. But scientists insist on the active use of interactivity in all its forms, highlighting such interactions in a virtual learning environment: the teacher – group, teacher – student, student – teacher, student 1 – student 2, group – student, student – group. What for more effective training, you need to have observed the dynamics of the group.

In the article the author reveals the peculiarities of pedagogical interaction of actors in the process of learning in the virtual learning environment, defines the requirements that must be considered when organizing effective educational interaction and specificity of interactions in a virtual learning environment.

Key words: interaction, virtual learning environment, information and communication technologies, distance learning, interactivity.